

Ongemakkelijk lachen om de dictator

The death of Stalin geeft goed beeld van totalitaire staat

Een komedie over de dood van Stalin, een dictator die miljoenen doden op zijn geweten heeft, kan dat zomaar? De film is in Rusland omstreden. Dit maakt de film eigenlijk alleen maar interessanter. Wat maakt dat de film in hedendaags Rusland als beledigend wordt ervaren? En is de film een juiste weergave van de werkelijkheid?

Lisa Oskamp is redacteur van Kleio.

In Rusland was *The death of Stalin* al goedgekeurd, maar na een vertoning in de Doema is de film alsnog verboden. 'Een westers plan om Rusland te destabiliseren,' noemde een hoge adviseur van het Russische ministerie van Cultuur de film. Daarom was het nodig om een 'morele grens' te trekken.¹ De politie viel de bioscopen binnen om dit te regelen. De film begint met een concert dat uitgezonden wordt door Radio Moskou. Stalin belt tijdens de uitzending met de producent, omdat hij een opname wil hebben. Na afloop van het concert blijkt echter dat het niet opgenomen is. Er is meteen paniek, want wat Stalin vraagt, kun je niet weigeren. De eerste concertbezoekers zijn de zaal al uitgelopen. Wat nu? De producent laat de deuren sluiten en zorgt dat de mensen worden tegengehouden. De lege plekken zijn niet goed voor de akoestiek en dat zou te horen zijn op de opname. Daarom wordt besloten om willekeurige voorbijgangers te verplichten het concert bij te wonen. Dan dient zich een volgend probleem aan: de dirigent is flauwgevallen. Onmiddellijk wordt een andere dirigent van zijn bed gelicht. Gekleed in slechts zijn pyjama met daaroverheen zijn badjas dirigeert hij vervolgens het stuk. De plaat wordt opgehaald door twee mannen die de tijd noteren,

zodat het duidelijk is dat zij niet voor de vertraging hebben gezorgd.

Ondertussen is de entourage rondom Stalin aan het dineren. Dodenlijsten worden ondertekend en later kijkt men naar een western. Grappig bedoelde opmerkingen gaan over en weer, maar het is duidelijk dat de heren erop letten niets te zeggen dat verkeerd opgevat kan worden. Als Chroesjtsjov thuiskomt, laat hij zijn vrouw zelfs opschrijven wat hij precies gezegd heeft en waar Stalin om heeft moeten lachen. Deze scènes zetten in feite onmiddellijk de toon. De spanning waar de mensen in leven tijdens dit regime is zichtbaar en voelbaar, maar toch moet je lachen om de getoonde gebeurtenissen.

Als Stalin de plaat heeft gekregen gaat hij alleen op zijn kamer naar het muziekstuk luisteren. Er staan twee lijfwachten voor de deur als ze een harde plof horen. 'Moeten we niet gaan kijken?' vraagt de ene. 'Wil je dood of zo?' reageert de ander. Ze gaan dus niet kijken wat er aan de hand is, want Stalin had gezegd dat hij met rust gelaten wilde worden. Pas de volgende ochtend wordt Stalin gevonden. Hij ligt op de grond in zijn eigen urine. Er moet een arts bijkomen, maar waar haal je een dokter vandaan als praktisch alle dokters naar de Goelag zijn gestuurd? Er wordt dan maar een gepensioneerd dokter van straat geplukt die Stalin moet behandelen.

¹ Uit Bor Beekman, 'The Death of Stalin is Monthy Pythonesk maar blijft dicht bij de historische werkelijkheid', in: *de Volkskrant*, 2 mei 2018.

Machtsstrijd

Terwijl Stalin nog niet eens is overleden, ontspint zich een strijd om de macht tussen Nikita Chroesjtsjov, Lavrenti Beria, Georgi Malenkov en Vjatsjeslav Molotov. De heren proberen elkaar steeds af te troeven om zo de macht naar zich toe te trekken. Als ze het lichaam van Stalin optillen merkt een van hen op dat 'hij wel zwaar is'. Als de anderen daarvan opkijken, voegt hij eraan toe: 'Dat is een compliment. Goud is ook zwaar.' De enige die zich echt om het lot van Stalin bekommeren zijn dochter Svetlana en zoon Vasili die snel ter plaatse zijn gekomen nadat zij het nieuws over hun vader hebben gehoord.

The death of Stalin

106 minuten

Regie: Armando Iannucci

Met: Steve Buscemi als Chroesjtsjov, Jeffrey Tambor als Malenkov, Simon Russell Beale als Beria e.a.

Als Stalin toch overleden blijkt te zijn aan de gevolgen van de beroerte die hij heeft gehad, wordt Malenkov naar voren geschoven als opvolger. De strijd om de macht is echter nog niet ten einde. Zo is Molotov ontzettend trouw aan de partij en blijkt hij zelfs bereid te zijn om zijn eigen vrouw te verraden. Beria, het hoofd van de geheime dienst is sluw en probeert eventueel via anderen zoveel mogelijk invloed te krijgen. Chroesjtsjov probeert redelijk te blijven, maar kan hard optreden als het moet. Het zijn met name deze laatste twee heren die het tegen elkaar opnemen. Chroesjtsjov trekt bijvoorbeeld gewoon zijn pak aan over zijn pyjama, omdat hij als eerste wil arriveren bij Stalin wanneer hij hoort dat er iets aan de hand is. Zelfs rond de lijkbaar proberen ze elkaar te slim af te zijn. Het is natuurlijk al bekend wie de nieuwe leider van de Sovjet-Unie wordt, maar de film is toch boeiend tot het einde.

Werkelijkheid

De film geeft een beeld van de Russische samenleving in de tijd van Stalin en vlak daarna. Gewone burgers kunnen niet vrijuit spreken, iedereen kan zomaar opgehaald worden om afgevoerd te worden richting een strafkamp en mensen worden geëxe-

cuteerd. De nadruk ligt in de film wel op de machtsstrijd en niet op deze afschuwelijke kanten van de dictatuur.

Sommige zaken ogen wat knullig, maar het verhaal volgt aardig de loop van de geschiedenis. Regisseur Armando Iannucci heeft in interviews aangegeven dat de film op feiten is gebaseerd en dat hij juist bepaalde zaken heeft afgezwakt om de film geloofwaardig te houden. Iannucci geeft als voorbeeld dat in de film de dirigent flauw is gevallen en daarom vervangen moet worden. Dit komt overeen met de werkelijkheid, maar de persoon die hem zou vervangen was te dronken om te kunnen dirigeren waardoor deze vervanger ook vervangen moest worden. Dit is weggelaten omdat de regisseur dacht dat de kijkers dat te vergezocht zouden vinden.² De film is lachwekkend, maar terwijl je lacht voel je soms wel wat ongemak. Het gaat immers om een dictator die miljoenen mensen heeft vermoord. Dit is een mooi beginpunt voor een discussie met de klas. Ook kan ingegaan worden op de vraag wat maakt dat de film door de Russische overheid als beledigend wordt ervaren. Verder zijn diverse scènes van de film goed te gebruiken om leerlingen te laten zien wat voor soort samenleving de Sovjet-Unie was. Zo kan de film prima dienen als instap bij een les over de werking van een totalitaire staat. Ook als u de film niet kunt gebruiken voor uw lessen, is het aan te raden om hem te bekijken, want het is een goed uitgevoerde politieke satire. ■

² Interview Armando Iannucci over *The Death of Stalin*, door Rick de Gier, 1 mei 2018, website VPRO Cinema.

Bruikbare scènes

De volgende scènes geven een beeld van de Russische samenleving onder Stalin en vlak na zijn dood:

- Het concert dat van Stalin opgenomen moet worden.
- Het diner met Stalin en zijn entourage.
- Stalin krijgt een beroerte en valt op de grond. Zijn lijfwachten staan buiten en doen niets. Vervolgens is er geen dokter te krijgen, want vrijwel alle dokters zitten in een strafkamp.
- Na de dood van Stalin wordt tijdens een vergadering besloten hoe de macht voorlopig verdeeld wordt.